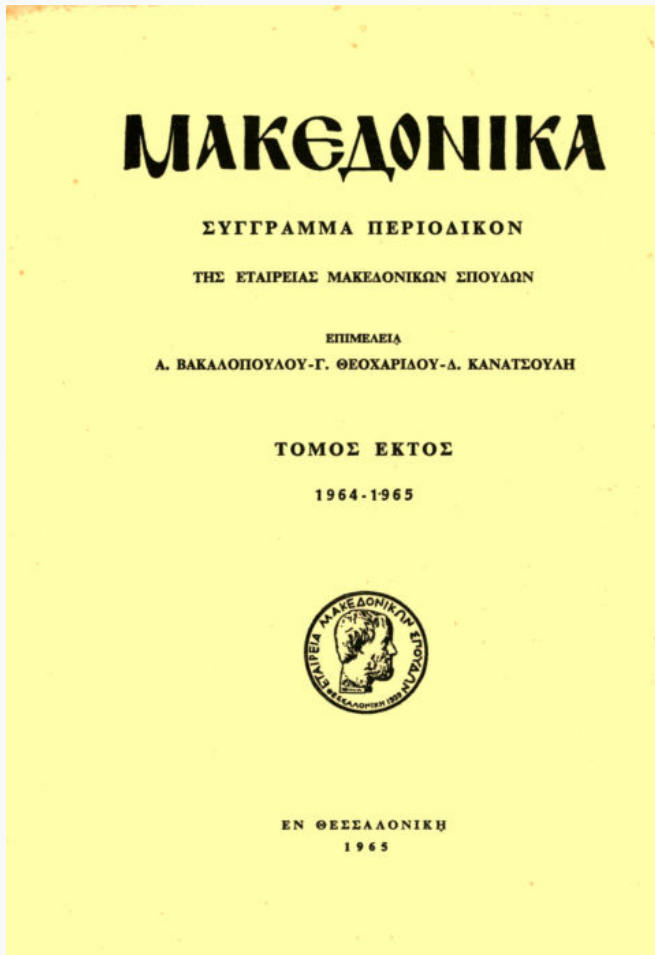

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Μόρουνατς, το δήθεν σλαβικόν όνομα της Καβάλας

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.459](https://doi.org/10.12681/makedonika.459)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1965). Μόρουνατς, το δήθεν σλαβικόν όνομα της Καβάλας. *Μακεδονικά*, 6(1), 75–89. <https://doi.org/10.12681/makedonika.459>

ΜΟΡΟΥΝΑΤΣ, ΤΟ ΔΗΘΕΝ ΣΛΑΒΙΚΟΝ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Πάνω σὲ σλαβικό Εὐαγγέλιο, ἀπὸ πολύτιμη μεμβράνη καὶ στολισμέ-
νο μὲ πολύχρωμες καὶ χρυσοποίκιλτες μικρογραφίες, τῆς μονῆς Χελαν-
ταρίου, τοῦ ἔτους 1347, βρίσκεται ἀφιέρωση (ἐνθύμιση) στὸ Στέφανο Ντου-
σάν, ποῦ ἐκτὸς ἀπ' τὰ ὄρια τῆς σερβικῆς του ἐπικρατείας ἔχει καὶ διάφορα
ἄλλα μέρη. Ἐκεῖ ἀναφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς: *Grskoi zemliù daze do Morount-
sa gradà, rekse Christophòlia* = τῆ ρωμαϊκῆ γῆ μέχρι τῆς πόλεως τοῦ Μό-
ρουνατς, ἦγουν τῆς Χριστουπόλεως. Δημοσιεύθηκε στὸ σέρβικο πε-
ριοδικὸ *Glasnik*, τόμ. 56 (1884), σ. 100, ἀπὸ τὸν *Dučić* καὶ ἀργότερα
ἀπὸ τὸν *Stojanović*, *Stari Srpski Zapisi i Natpisi* (= Παλαιὰ Σερβι-
κὰ Σημειώματα καὶ Ἐπιγραφαί), τόμ. I, 1902, ἀριθ. 89. Οἱ Βούλγαροι, διὰ
λόγους γνωστούς, κάθε φορὰ ποῦ γίνεται λόγος γιὰ τὴ Καβάλα (Χριστούπο-
λη), παραπέμποντας στὸν κώδικα αὐτόν, λένε χωρὶς δισταγμὸ ὅτι «τὸ σλαβι-
κὸ ὄνομα τῆς Καβάλας ἦταν Μόρουνατς». Βλ. *Jord. Ivanoff*, *La
Région de Cavalla, Bern* (;) 1918, p. 18: «*la Cavalla bulgare(!) d' alors s'
appellait Morounatz*»(!). Ὁ ἴδιος ἀναδημοσιεύοντας στὰ *Bogomilsni Knigi
i Legendi* (= Βογομίλων Βιβλία καὶ Παραδόσεις), *Sophia* 1925 (ἔκδ. Ἀκα-
δημίας τῆς Σόφιας), σ. 273-287, τὴ φαντασία - ὄραμα τοῦ Προφήτη Ἡσαΐα
(= μοναχὸς τῶν μέσων τοῦ 11ου αἰ.) ἀπὸ χειρόγραφο μοναδικὸ τῆς μονῆς
τῆς Μεταμορφώσεως (περὶ τὴν Μόσχα), ὅπου στὸ κείμενο, § X, διαβάζεται:
ite shezga Motika i Morounes i Ser (= καὶ αὐτὸς - κάποιος Νικηφόρος -
ἔκτισε τὸν Μότικα - ὁ ἐκδότης σὲ ὑποσημείωση λέει *Διδυμότειχο* - καὶ τὸ
Μόρουνατς καὶ τὰς Σέρρας), λέει σὲ ὑποσημείωση τὰ ἴδια: «τὸ Μόρουνατς
εἶναι τὸ σλαβικὸ ὄνομα τῆς Καβάλας» καὶ παραπέμπει στὸν κώδικα τοῦ
Δουσάν, ἐνθ' ἄνωτ.»¹

¹ Παραθέτομεν τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ἐξ ἀνεκδότου μελέτης τοῦ φίλου καθηγητοῦ
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Μπακαλάκη, Χριστούπολις, κατ' εὐγενῆ
παραχώρησιν, γενομένην πρὸ ἐτῶν. Μετὰ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἀπόσπασμα ἐν τῇ μελέ-
τῃ ταύτῃ ἐπιφέρεται: «Ἐλπίζω κάποτε νὰ ἀποδείξω ὅτι ποτὲ ἡ Νεάπολη - Χριστούπολη -
Καβάλα δὲν εἶχε καὶ ἄλλο ὄνομα καὶ μάλιστα σλαβικό, ποῦ θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴν σλα-
βικὴν ἐπιθυμίαν, νὰ παρεντίθεται ἀνάμεσα στὸ Χριστούπολη καὶ Καβάλα, καὶ πὼς ἄλλο
τοπωνύμιον κρύβεται, κάτω ἀπ' τὴν υἱοθετημένη αὐτὴ ὀνομασίαν». Ἡ μικρὰ αὐτὴ ἐργα-

Τὴν πίστιν ταύτην περὶ σλαβικοῦ ποτε ὀνόματος τῆς Καβάλας συμπερίζεται καὶ ὁ K. Jireček, λέγων: «*Der westlichste Punkt war das feste Christopolis, bei den Serben Krstopol oder Morunac' genannt, nach den klaren Zeugnissen der Zeitgenossen byzantinisch, ebenso nach einem serbischen Zeugnis: C'ar Stephan beherrschte «Grskoi zemliu daze do (=μέχρι, also bis vor) Morountsa grada, rekse Christopolia»* (Glasnik, Bd. 56, S. 100)». ¹

Ἐν τῷ ἀνωτέρω ὅμως σημειώματι κυρίως δὲν εἶναι σαφές, ἐὰν τὸ Μόρουνας καὶ ἡ Χριστούπολις εἶναι ἡ αὐτὴ πόλις ἢ πρόκειται περὶ δύο διαφόρων τοπωνυμίων. Δὲν εἶναι δηλαδὴ σαφές, ἐὰν τὸ rekse (=ἦτοι) ἀναφέρεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Christopolia, ὅποτε παρατίθεται οὕτως εἰς τὸ σλαβικὸν (θεωρούμενον) ὄνομα τῆς πόλεως καὶ τὸ ἑλληνικὸν αὐτῆς ὄνομα Χριστούπολις, ἢ ἐννοεῖται μετὰ τὸ rekse πάλιν τὸ προηγούμενον daze do (=μέχρι), ὅποτε ἐπεξηγεῖται οὕτω περισσότερον ἢ ἑκτασις τῆς περιοχῆς τοῦ Δουσάν. Μὲ ἄλλους λόγους τὸ Σημείωμα δύναται νὰ σημαίη δύο τινά: 1) Ἡ περιοχὴ τοῦ Δουσάν ἐξετείνεται μέχρι τῆς πόλεως τοῦ Μόρουνας, ἦτις πόλις ὀνομάζεται ἄλλως Χριστούπολις, καὶ 2) Ἡ περιοχὴ τοῦ Δουσάν ἐξετείνεται μέχρι τῆς πόλεως τοῦ Μόρουνας, ἦτοι μέχρι τῶν προθύρων τῆς Χριστουπόλεως, ἦτις λίαν πλησίον οὔσα δὲν συμπεριλαμβάνετο ἐν τούτοις ἐντὸς τῆς περιοχῆς ταύτης. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν Χριστούπολις καὶ Μόρουνας εἶναι δύο χωριστὰ τοπωνύμια.

Ἡ Χριστούπολις ὅμως ἦτο, ὡς παρατηρεῖ ἀνωτέρω καὶ ὁ Jireček, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν πηγῶν εἰς βυζαντινὰς χεῖρας καὶ συνεπῶς ἔξω τῆς περιοχῆς τοῦ Δουσάν. ² Ἐπομένως, καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ Σημείωμα σημαίνει τὸ πρῶτον, ἐὰν δηλαδὴ τὸ ὄνομα Μόρουνας ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς σλαβικῆς ἐνθυμίσεως εἰς τὴν Χριστούπολιν ὡς ἄλλο σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα ταύτης, τότε καὶ πάλιν ἡ Χριστούπολις ἢ τὸ Μόρουνας ἦτο εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας καὶ τὸ σημείωμα ἐννοεῖ ὅτι ἡ περιοχὴ ἔφθανε μέχρις αὐτοῦ καὶ ἄνευ αὐτοῦ. Πόθεν ὅμως τότε προήρχετο τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα τῆς οὐδέποτε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους σλαβικῆς Χριστουπόλεως; Ἡ σλαβικὴ ὅμως ἀφιέρωσις προφανῶς δὲν λέγει τοιοῦτόν τι, ἀλλὰ λέγει τὸ δεύτερον,

σία, ἢ ὁποία ἐπιχειρεῖ τὴν ἀνωτέρω ἀπόδειξιν, παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ ἀδημοσίετος. Ἀποκτᾷ ὅμως σήμερον κάποιαν ἐπικαιρότητα, ὅταν εἰς τὰ Σκόπια ἐτοιμάζονται χάρται σερβικῆς ἱστορίας καὶ μετὰξὺ αὐτῶν καὶ χάρτης βεβαίως τοῦ κράτους τοῦ Δουσάν.

¹ Ἐν Archiv für Slavische Philologie, 17 (1895), 266/7. (Βιβλιοκρισία μελέτης τοῦ Stojan Novaković ἐν Glas XXXVI der königl. serb. Akademie). Σημειοὶ τοῦτο καὶ ὁ P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale. Paris, 1945, 199, σημ. 3.

² Νικ. Γρηγοράς, XV, 1. Bonn., II, σ. 746. Πρβ. Lemerle, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 199: Les Grecs ne conservaient que Christoupolis.

ὅτι δηλαδή ὁ Δουσάν κατεῖχεν ἑλληνικὰς χώρας ἐκτεινομένης μέχρι τῆς πόλεως τοῦ Μόρουνας, τοῦτέστιν μέχρι (σχεδόν) τῆς Χριστουπόλεως (καὶ ἄνευ αὐτῆς). Συνεπῶς τὸ Μόρουνας εἶναι τοπωνύμιον, εὐρισκόμενον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Χριστουπόλεως, ἀρκετὰ δὲ πλησίον αὐτῆς, οὕτως ὥστε ἡ περιοχή τοῦ Δουσάν φθάνουσα μέχρι τοῦ Μόρουνας δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἔφθανε μέχρι τῆς Χριστουπόλεως, μέχρι τῶν ἀμέσων δηλαδή προθύρων αὐτῆς. Ποῖον ὅμως τοπωνύμιον ὑποκρύπτεται ὑπὸ τὸ δῆθεν σλαβικὸν τοῦτο τοπωνύμιον Μόρουνας; Τὴν εὑρεσιν τοῦ τοπωνυμίου τούτου καὶ τὴν ἐρευναν τῶν πρὸς αὐτὸ συναφῶν προβλημάτων ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἡ μικρὰ μελέτη αὕτη.

2. Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ MORENOS

Εἰς γνωστὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ', ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν λατίνον ἀρχιεπίσκοπον τῶν Φιλίπων Γουλιέλμον, τοῦ ἔτους 1212, ἐπικυροῦται ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτου ἐπὶ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς τῶν Φιλίπων. Αἱ ἐπισκοπαὶ αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς: *Eleutheropolim - Casiropolim - Polistrios - Vilikios - Morenos*.¹

Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη *Morenos* τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας τῶν Φιλίπων εἶναι γνωστὴ μόνον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Ἰννοκεντίου. Ἐὰν καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ὅτι αὕτη ἔκειτο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Χριστουπόλεως, θὰ καθίστατο λίαν πιθανὸν ὅτι αὕτη ὑποκρύπτεται εἰς τὸ τοπωνύμιον Μόρουνας. Περαιτέρω ὅμως ἐξέτασις τῆς ἱστορίας τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης περιπλέκει νῦν τὰ πράγματα.

Εἰς τοὺς παλαιότερους δηλαδή τοῦ Ἰννοκεντίου καταλόγους ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Φιλίπων, εἰς τὴν *Notitia 2* τοῦ *Gelzer* (τῆς ἐποχῆς Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ),² εἰς τὰ *Nova tactica* (ἑκατὸν περίπου ἔτη βραδύ-

¹ Τὸ ὅλον χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς: «...casale quod dicitur Candaca cum omnibus pertinentiis suis, abbatias, piscaturas, terras et vineas quas habet apud Chrysopolim, casale quod dicitur Stravo, casale quod dicitur Pravicaresta, casale quod dicitur (...) domus quae dicitur Platon, casale quod dicitur Caresta, cum omnibus pertinentibus suis, ecclesias quas habet in castro Christopholi. *Episcopatus quoque inferius adnotandos Ecclesiae tuae metropolitico jure subjectos tibi tuisque successoribus nihilominus confirmamus, videlicet Eleutheropolim, Casiropolim, Polistrios, Vilicios, Morenos*...». *Inn. III. Reg. Lib. XV, Epist. LVI. Migne, P.L. 216, 584/5.* Διὰ τὰ τοπωνύμια *Platon* καὶ *Caresta*, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ταυτίσῃ ὁ *Lemerle* (*Phil.* 259), θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προτείνωμεν Πλάτανος: *Act. Lavra, 35, 18, 77-36, 35* (*Archives de l' Athos I: Actes de Lavra. Edd. G. Rouillard - P. Collomp. Tom. I. (897-1178). Paris, 1937*), καὶ Κάριανη, ἐπίσης *Act. Lavra, 35, 95, 98*, ἀμφότερα τοπωνύμια τῆς περιοχῆς ἐκείνης.

² *H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Noti-*

τερον)¹, και εις την Notitia του B e n e s' e v i c',² ἀντι τῆς ἐπισκοπῆς Morenos του Ἰννοκεντίου εὐρίσκεται ἡ ἐπισκοπὴ Σμολῶνων. Ο L e m e r l e, μελετῶν τὰς ἐπισκοπὰς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τοὺς ἀνωτέρω καταλόγους καὶ παρακολουθῶν τὴν ἱστορίαν ἐκάστης ἐπισκοπῆς,³ ταυτίζει τὴν ἐπισκοπὴν Σμολῶνων τῶν παλαιότερων καταλόγων ἄνευ ἑτέρου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Morenos του Ἰννοκεντίου, θεωρῶν προφανῶς τὴν τελευταίαν ταύτην ὡς ἀπλῆν γλωσσικὴν παραθοράν τοῦ ὀνόματος τῆς πρώτης.⁴ Πιστεῦει ὁμως ὅτι τὸσον ἡ ἐπισκοπὴ Σμολῶνων, ὅσον καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Βελικείας (Vilikios), δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς ὁμόνυμους πόλεις ἢ χωρία, ἀλλὰ εἶναι ὀνόματα σλαβικῶν φύλων τῆς περιοχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐπισκοπὴ Βελικείας εὐρίσκεται εἰς πολλοὺς καταλόγους (G e l z e r 2, P a r t h e y 3 u. 10), ὑπαγομένη καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλίππουπόλεως, συμπεραίνει ὅτι αἱ ἐπισκοπαὶ αὗται εὐρίσκοντο παρὰ τὰ σύνορα δύο ἐκκλησιαστικῶν περιοχῶν κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ὄροσειρῆς τῆς Ροδόπης καὶ ἤλλασσον κατὰ καιροὺς μητρόπολιν.⁵ τοῦτο δὲ παρὰ τὴν μεγάλην ἀπόστασιν τῆς μητροπόλεως Φιλίππων ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως.

Τὸ ὄνομα ὁμως τοῦτο Morenos τῆς ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων διετηρήθη μέχρι νεωτέρων χρόνων ὡς ὄνομα χωρίου κειμένου ἐξωθι τῆς Καβάλας καὶ σημειοῦται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 1922 Ἐπιτελικοὺς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως εἰς τὸ Φύλλον Καβάλα 1:200.000 (ἔκδ. 1922, μοῖραι 42^ο 41^ο) τοῦ Ἐπιτελικοῦ Χάρτου τῆς Ἑλλάδος σημειοῦται ὀλίγον ΝΑ τῆς Παλαιᾶς Καβάλας (Ἐσκι Καβάλλα) καὶ ΒΑ τῆς σημερινῆς Καβάλας χωρίον Μ ο ρ ῆ ν. (Βλ. κατωτέρω σχεδ. τῆς περιοχῆς ἐκ τοῦ Φύλλου τοῦ χάρτου τούτου).

Τὸ χωρίον τοῦτο μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν τοῦ 1923)⁴ ἐγκαταλείφθη καὶ κατεστράφη καὶ τούτου ἕνεκα δὲν εὐρίσκεται εἰς τοὺς μετέπειτα χάρτας. Σημειοῦται ὁμως πάλιν εἰς τὸν ἐπὶ τῇ βᾶσει παλαιότερων χαρτῶν συνταγῆντα Γεωγραφικῶν καὶ Ὑψομετρικῶν Χάρτην τῆς Ἑλλάδος,

tiae episcopatum. (Abh. d. kaiserl. bayer. Akad. d. Wiss. I. Cl. XXI Bd. III. Abt.). München, 1900, 558, Nr. 595-601 : ὁ Πολυστύλου—ὁ Βελικείας—ὁ Χριστουπόλεως—ὁ Σμολαίνων—ὁ Καισαροπόλεως—ὁ Ἀλεκτροπόλεως.

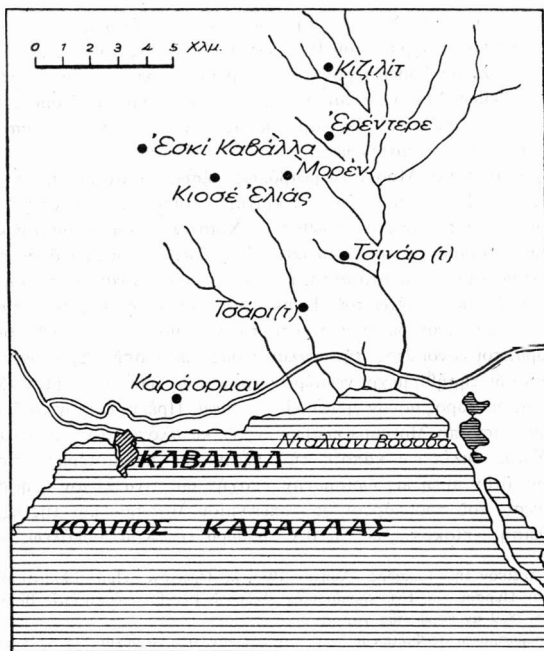
¹ Georgii Cyprii, descriptio orbis romani. Ed. H. Gelzer. Lipsiae, 1890 (Teubn.), 80, Nr. 1701-1708 : ὁ Περιθεορίου—ὁ Πολυστύλου—ὁ Βελικείας—ὁ Χριστουπόλεως—ὁ Σμολείνων—ὁ Καισαροπόλεως—ὁ Ἀλεκτροπόλεως.

² B. Benes'evic', ἐν Studi Bizantini 2 (1927), 151: ὁ Πολυστύλου—ὁ Βελικείας—ὁ Σμολαίνων—ὁ Καισαροπόλεως—ὁ Ἀλεκτροπόλεως. (Ἐκ τοῦ Lemerle, Phil., 258).

³ Lemerle, Phil., 257-268.

⁴ Ἐνθ' ἀνωτ., 259.

⁵ Ἐνθ' ἀνωτ., 260.

Σχεδιάγραμμα τῆς περιοχῆς Καβάλας

ἔκδ. Κ. Γρηγοῦρα - Κ. Παπαντέλλου, 1:500.000, Ἀθήναι 1929, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

Σήμερον, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐξ ἐντοπιῶν ἐγκύρων πηγῶν,¹ ὑπάρχουν παλαιὰ ἐρείπια ἐξωθι καὶ πολὺ πλησίον τοῦ μετὰ τὸ 1928 ἐπίσης ἐγκαταλειφθέντος χωρίου Ὁ ρ ἔ ν - Ν τ ε ρ ἔ² (=χειμάρρος ἐρειπίων). Τὸ

¹ Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Φιλίππων - Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Χρυσόστομος Χατζησταύρου εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ζητηθείσας πληροφορίας περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Μορέν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἀποστείλας εἰδικῶς ἀνθρώπους ἐπὶ τόπου. Εὐχαριστοῦμεν τὴν Σεβασμιότητα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

² Ὁ συνοικισμὸς οὗτος ὀνομάζεται σήμερον Ὁρεινὸν καὶ εἶχεν ἀκόμη τὸ 1928 τριάκοντα ἑπτὰ κατοίκους. Ἄνηκεν εἰς τὴν κοινότητα Χαλκεροῦ (πρῶην Κιοσέ - Ἐλιάς) τῆς ἐπαρχίας καὶ νομοῦ Καβάλας καὶ σημειοῦται εἰς τοὺς παλαιότερους χάρτας ὀλίγον βορειότερον τοῦ Μορέν ὡς Ἐρέν - Ντερέ. Βλ. Γ ρ η γ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ, Πλήρες γεω-

χωρίον τοῦτο Ὁ ρ ἐ ν - Ν τ ε ρ ἐ σημειοῦται εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερθέντας χάρτας, τοὺς παλαιότερους τοῦ 1924, ὡς Ἐ ρ ἐ ν - Ν τ ε ρ ἐ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ ὀλίγον βορειότερον τοῦ Μορέν. Πρόκειται λοιπὸν περὶ δύο διαφόρων χωρίων Μ ο ρ ἐ ν καὶ Ὁ ρ ἐ ν - Ν τ ε ρ ἐ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐνός, Μ ο ρ ἐ ν, δὲν προέκυψεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ ἄλλου, Ὁρέν, καὶ ἀντιστρόφως.¹

Τὸ χωρίον τοῦτο Μορέν ἀναμφιβόλως διέσφζε τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς Μορένος τοῦ Ἰννοκεντίου. Ἀνταπεκρίνετό λοιπὸν ἡ ἐπισκοπὴ Μορένος πρὸς ὠρισμένον τοπωνύμιον ἐξωθὴ τῆς Χριστουπόλεως κείμενον καὶ δὲν ἦτο ὄνομα σλαβικοῦ φύλου ἐγκατεστημένου κατὰ τὰ δυτικά ἄκρα τῆς Ροδόπης, ὡς θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο αὕτη, ἐὰν τὸ Μορένος εἶναι γλωσσικὴ μόνον παραφθορὰ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἰννοκεντίου τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς Σμολένων.² Δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ Μορένος εἶναι ἀπλῆ γλωσσικὴ παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος τῆς παλαιότερας ἐπισκοπῆς Σμολένων, ἀφοῦ τὸ Μορένος διετηρήθη μέχρι νεωτέρων χρόνων ὡς ζῶν τοπωνύμιον (Μορέν) καὶ οὐχὶ ὡς διάφορος μόνον γραφὴ εἰς ἔγγραφα. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ νέα ἐπισκοπὴ Μορένος ἔλαβεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κάποτε τὴν θέσιν τῆς παλαιότερας ἐπισκοπῆς Σμολένων, ὅταν αὕτη εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν διὰ τινὰ λόγον ἐξηφανίσθη.

Ἡ θέσις τοῦ προϋπάρχαντος τοπωνυμίου Μορένος καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης ἐπισκοπῆς εἰς τὰ ΒΑ πρόθυρα τῆς Χριστουπόλεως, ὡς δει-

γραφικὸν λεξικὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1935, λ. Ὁρεινόν. Πρβ. Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν Πυρσοῦ καὶ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη ἐν λ. Βλ. καὶ τοὺς ἀνωτέρω σ. 78/9 ἀναφερθέντας χάρτας.

¹ Ὁ σεβασμιώτατος Φιλίππων ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι τὸ μέχρι τοῦ 1928 κατοικοῦμενον ἀκόμη καὶ σήμερον ἐγκαταλειμμένον πλέον χωρίον Ὁρέν - Ντερὲ (ἢ Ἐρέν - Ντερὲ) διασφζει ὑπὸ τουρκικὴν μορφήν τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Μορέν καὶ ἴσως εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Μορέν, ὡς δεικνύουν τὰ πλησιόχωρα παλαιὰ ἐρεῖπια παλαιότερας ἴσως θέσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ χωρία Ὁρέν - Ντερὲ καὶ Μορέν σημειοῦνται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 1924 χάρτας ὡς δύο πλησιόχωρα μὲν, ἀλλὰ διάφορα κατοικοῦμενα χωρία. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου, μετακινήθεντος ποτέ. Οὐδὲ τὸ Ὁρέν - Ντερὲ εἶναι τουρκικὴ μορφή τοῦ ὀνόματος τοῦ Μορέν, ἄλλως ἤδη ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τοῦ 1924 θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχον δύο γειτονικά ὁμώνυμα χωρία, τὸ ἐν μὲ ἑλληνικὴν, τὸ δ' ἄλλο μὲ τουρκικὴν μορφήν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος (Μορέν, Ὁρέν - Ντερὲ), ὅπερ ἀπίθανον. Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου εἶναι εἰς τὴν τουρκικὴν Οὔρέν - Ντερὲ (= χεϊμαρρος τῶν ἐρεῖπιων). Βλ. Ἰ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν. Κωνσταντινούπολις 1899, τόμ. 1, σ. 246, στήλ. 1. Ἐδόθη λοιπὸν λόγῳ τῆς ὑπάρξεως βυζαντινῶν ἐρεῖπιων ἐν τῇ γειτονίᾳ. Οὐδεμίαν λοιπὸν σχέσιν ἔχουν τὸ Ὁρέν - Ντερὲ καὶ Μορέν.

² Καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Βελικεῖας (Vilicijas) ἀνταποκρίνεται πιθανώτατα πρὸς τὸ τοπωνύμιον Βενίκεια (γράφ. Βελίκεια) τῆς περιοχῆς ἐκείνης, τὸ ὅποιον συναντῶμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω. Βλ. Act. Chil. 37, 17-39, 57. (Actes de l' Athos V: Actes de Chilandar. Edd. L. Petit - B. Korablen. Βυζαντινὰ Χρονικὰ 17, 1911, Παράρτημα 1).

κνύει ταύτην τὸ χωρίον Μορέν, καθιστᾷ λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα Μογυναε΄ ὑποκρύπτεται πράγματι τὸ ὄνομα τῆς ἔδρας τῆς ἐπισκοπῆς Morenos τῆς μητροπόλεως τῶν Φιλίππων. Τοῦτο συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸ ὀρθὸν νόημα τοῦ ἀναφερθέντος σλαβικοῦ σημειώματος, ὑποστηρίζεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐμφάνισεως τοῦ τοπωνυμίου Μογυναε΄. Ἡ ἐπισκοπὴ Morenos ἐμφανίζεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας, λαβούσα ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως τῶν Φιλίππων τὴν θέσιν τῆς παλαιότερας ἐπισκοπῆς τῶν Σμολένων, τὸ δὲ σλαβικὸν σημεῖωμα προέρχεται ἐκ χρόνων πολὺ μεταγενεστέρων τῆς Φραγκοκρατίας.

3. ΠΟΘΕΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ MORENOS

Ἡ λατινικὴ μορφή τοῦ ὀνόματος Moreni εἶναι προφανής. Μόρινοι ἢ Μορινοὶ ἢ Μορῖνοι εἶναι γνωστὸν ὄνομα Γαλατικῆς φυλῆς,¹ κατοικούσης εἰς τὰ παράλια τῆς Φλάνδρας βορείως τοῦ Ἄρτοα καὶ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Βελγίου.² Οἱ Μορῖνοι ὑπετάγησαν μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν εἰς τὸν Καίσαρα, ἀποτελέσαντες τὴν provincia Belgica II.³ Ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος,⁴ τὸν δὲ 4ον αἰῶνα μ.Χ. ἡ χώρα τῶν Morini περιελάμβανε δύο πολιτείας, τὴν civitas Morinorum καὶ τὴν civitas Bononensium.⁵

Καθ' ὅλον τὸν εὐρωπαϊκὸν μεσαίωνα ὑπῆρχεν ἡ Morinia, τὸ δὲ ἐπίθετον Morin εἶναι λίαν σύνθηες καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὰς Σταυροφορίας συναντῶμεν στόλαρχον Morinus de Platea Longa.⁶ Ἐκ δὲ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὑπῆρ-

¹ *Stephan.*, Thesaurus col. 1198: Μόρινοι vel Μορινοί, nisi potius scrib. Μορινοί, cf. Morini, gens Galliae Lugdunensis.

² *Larousse du XXe siècle*, v. Morins, en lat. Morini (du celtique mors, la mer). Tribus celtique habitant les contrées boisées et marécageuses de la Morinie du Moyen Âge (nord de l'Artois et Flandre).

³ *J. Caesaris*, Commentarii belli gallici. Ed. A. Klotz, vol. I. Teubn. Lib. II, 4 (p. 45, 2: *Morinos XXV milia*). Lib. III, 9, 28 (p. 70, 23: *Morinos*-p.83, 7: *Morini supererant, qui in armis essent*). Lib. IV, 21, 22, 37, 38 (p. 97, 25: *in Morinos proficiscitur*-p. 98, 20: *Morinorum... legati venerunt*-p. 107, 16: *Morini quos...pacatos relinquat*-p. 108, 4: *in Morinos...misit*). Lib. V, 24 (p. 125, 16: *in Morinos ducendam...dedit*). Lib. VII, 75, 76 (p. 231, 10: *Morinis*-p. 232, 6: *jura legesque reddiderat atque ipsi Morinos attribuerat*).

⁴ *Strabo*, D, 5. Ed. A. Meineke. Lipsiae 1921. Teubn. I., p. 265, 20: «τοῖς Μενάπιοις δ' εἰσὶ συνεχεῖς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ Μορῖνοι καὶ Βελλοῦοι καὶ Ἀμβιανοὶ καὶ Σουεσσίωνες καὶ Κάλετοι μέχρι τῆς ἐκβολῆς τοῦ Σηκουάνα ποταμοῦ...».

⁵ *La Grande Encyclopaédie*, v. Morini.

⁶ René Grousset, *Histoire des Croisades et du royaume de Jérusalem*. Paris 1936, tom. III, p. 23.

χε τὸ φέουδον τῆς Morena, ἀνῆκον εἰς τὴν Μαργαρίταν τῆς Μόραινας (Marguerit de Morena), σύζυγον τοῦ Γοδεφρίδου Ντεβρυγιέρ (Geoffroy de Bruyères).¹

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι σταυροφόροι τῆς Διῆς Σταυροφορίας Morini ἢ Moreni ἐκ τῆς ἐπαρχίας Μορινίας τῆς Φλάνδρας, ἀκολουθοῦντες τὸν Βαλδουίνον τῆς Φλάνδρας, ἐγκατεστάθησαν μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204 καὶ ἐξῶθι τῆς Χριστουπόλεως, συσταθείσης ἐπισκοπῆς, ἥτις ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν ὀνόματος (ad) Morenos. Εἰς τὴν οὐχὶ ἀπίθανον ὑπόθεσιν ταύτην ὀδηγοῦν ἡμᾶς τὰ πράγματα, ἡ τύχη ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ διασωθῇ ρητὴ περὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ μικροῦ τοπωνυμίου μαρτυρία.

4. ΤΟ ΘΕΜΑ ΣΜΟΛΕΝΩΝ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΣΜΟΛΕΝΩΝ

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Morenos τοῦ Ἰννοκεντίου οὐδεμίαν γλωσσικὴν σχέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Σμολένων τῶν παλαιότερων τοῦ 1204 καταλόγων ἐπισκοπῶν, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Φιλίππων. Μία σύντομος ἀνασκόπησις τοῦ ζητήματος τῆς τοποθετήσεως τοῦ θέματος Σμολένων, πρὸς τὸ ὅποιον ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων ἔχει ἄμεσον σχέσιν, θὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ εἰς τὰ ἀνατολικά πρόθυρα τῆς Χριστουπόλεως εὑρισκομένη ἐπισκοπὴ Morenos καὶ τοπικὴν σχέσιν δὲν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων, ἅτινα εὑρίσκοντο πολὺ μακρὰν ταύτης.

Θέμα Σμολένων, ὡς εἶναι γνωστόν, ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ 1079 ἐν τῷ πρακτικῷ Ἰωάννου Βέστη τοῦ Καταφλορῶν² διὰ τὴν μονὴν τῆς Λαύρας.³ Τοῦτο, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κυριακίδης,⁴ ὑπῆρχεν εἰς χρόνους ἄρκετὰ

¹ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Ἐκδ. John Smitt. London 1904, στ. 8452 κέ. Πρβ. Index σ. 626: Margaret of Morena. Index σ. 637: Μόραινα 8454, belonged to Margaret, wife of Geoffroy de Bruyères... The Chronicle expressly mentions in l. 8455 that Moraena is situated in Skortà (=εἰς Γόρτυνα), the mountainous part of ancient Arcadia.

² Ὁρθώτερον «κατὰ Φλώρον». Βλ. Κ. Ἀμάντου, Γλωσσικά. BZ 28 (1928), σ. 14 κέ.

³ Act. Lavra 32,1: «Ἰωάννης Βέστης βασιλικὸς νοτάριος τῶν οἰκειακῶν στρατευμάτων καὶ ἀναγραφεὺς Σμολένων σὺν τῇ νέᾳ διοικήσει Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν ὁ Καταφλορῶν... ἔρευναν ποιοίμενος τῶν ἐπεχόντων πρὸ ἡμῶν πρακτορικῶν πράξεων, λέγο δὴ Ἰωάννου ἀσηκρήτου τοῦ Ἀσβεστά καὶ γεγονότος κριτοῦ καὶ ἀναγραφεὺς Βολεροῦ Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης πρὸς δὲ καὶ Ἀνδρόνικου καὶ Λέοντος ἀναγραφάμεθα κ.τ.λ...». Τοῦ ἔτους 1079.

⁴ Στ. Π. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέται I-V. Θεσσαλονικὴ 1933-1939. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τόμ. 3. Θεσσαλονικὴ 1939, σ. 56 ἀριθ. 10.

παλαιότερους τοῦ 1079, ὡς δεικνύει ἡ μνεῖα παλαιότερων πράξεων ὑπαλλήλων τοῦ θέματος ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πρακτικῷ τοῦ Καταφλορῶν.

Τὸ 1083 ὁ Πακουριανός, ὅστις ἐπὶ τι διάστημα ἔσχε τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἄλλην διοίκησιν τοῦ θέματος τούτου,¹ ἀναφέρει τίτλους χρυσοβούλων καὶ ἄλλων ἐγγράφων σχετικῶν πρὸς τὸ θέμα Σμολένων.²

Τὸ 1198 εἰς τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' διὰ τοὺς Βενετοὺς καὶ τὸ 1204 εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς διανομῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μεταξὺ σταυροφόρων τῆς Διῆς Σταυροφορίας θέμα Σμολένων δὲν μνημονεύεται.³

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ἀφηγούμενος τὰ τῆς ἀποστασίας τοῦ βουλγάρου Ἰβράγκο περὶ τὸ 1200, μνημονεύει τοῦ θέματος Σμολένων.⁴

Τέλος, ὡς εἶδομεν, εἰς ὄλους τοὺς καταλόγους ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μακεδόνων καὶ Κομνηνῶν αυτοκρατόρων, ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος, μνημονεύεται ἐπισκοπὴ Σμολένων.⁵ Ἡ δὲ ἐν Φιλίπποις εὑρεθεῖσα ἐλληνιστὶ γεγραμμένη πρωτοβουλγαρικὴ ἐπιγραφή τοῦ βουλγάρου ἄρχοντος Περσιάνου τοῦ 9ου αἰῶνος⁶

¹ Lemerle, Phil. s. 164.

² Τυπικὸν Πακουριανοῦ, σ. 54 κέ. (Κυριακ., Βυζ. Μελ. σ. 61): «Χρυσοβούλιον περὶ τῆς ἀθωώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων... Αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ εἰσκομισθέντος λογαρίου περὶ τῆς ἀπατήσεως τοῦ θέματος Σμολένων».

³ G. L. F. Tafel-G. M. Thomas, Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig. I. Teil (814-1205). Wien 1856, σ. 263 καὶ σ. 486. Ἄντ' αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς μὲν τὸ πρῶτον: *Provincia Molyscii et Mo-grenon*, εἰς δὲ τὸ δεύτερον: *Provincia Moliscu et Moglenon*. Ἀντόθι, σ. 486 σημ. 2, ἀπεκρούσθη ἐξ ἀρχῆς ἡ συσχέτισις τῶν Σμολένων πρὸς τὰ Μόγλενα. Τοῦτο ἐδέχθη καὶ ὁ G. Schumberger, Sigillographie de l' Empire Byzantin. Paris 1884, σ. 108. Ἐν τῶν ὑστέρων καὶ ὁ Κυριακίδης, Βυζ. Μελ. σ. 56 σημ. 2 καὶ σ. 216.

⁴ Νικήτ. Χωνιάτ., Bonn. σ. 680: «...καὶ πρὸς τὸ ὄρος τὸ Πάγγαιον καὶ ἐπ' Ἀβδηρα παρατείνουσιν. Ἀμέλει καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποιήσατο». Καὶ ὁ Κῶδιξ Β τοῦ Χωνιάτου: «...ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολαίων προσέπεσε καὶ ὑπετάγη αὐτῷ, καὶ τὰ περὶ τὸν Πάνακα ποταμὸν πλησιάζοντα χωρία...». Βλ. καὶ σ. 708: τὰ τῆς ἀποστασίας τοῦ Σπυριδωνάκη, ὅστις: «...τὴν ἀρχὴν τῶν Σμολένων χειρίζειν λαχὼν κ.τ.λ...». Ἐφραίμ, Bonn. στ. 6602: «κλίμα Σμολένων».

⁵ Τὰ σχετικὰ χωρία συνέλεξε καὶ συζητεῖ ὁ Lemerle, Phil. σ. 257-268. Αὐτόθι ἐκδόσεις καὶ ἄλλη βιβλιογραφία. Βλ. ἐνταῦθα σ. 78 καὶ τὰς αὐτοῦ ὑπόσημ.

⁶ Ἐξεδόθη καλῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ F. Dvornik, Deux inscriptions gréco-bulgares de Philippos. BCH 52 (1928), 125 κέ. Τελειωτικὴ ἐκδοσις εἰς τὸ Corpus V. Bechevliev, Die Protobulgarischen Inschriften. Godisnik na Sofijskija Universitet, I stor.-filol. Fakultet, XXXI, I. Sofia 1934 σ. 28-29, 43 (N. 19, 20), 116-121. Πίν. XIV, XV (βουλγαριστ.). Νέα ἐκδ. Ἀκαδ. Βερολίνου, 1963, σ. 165, Nr. 14. Τὸ ἱστορικὸν τῆς εὑρέσεως τῶν δύο τεμαχίων τῆς ἐπιγραφῆς, τὰς κατὰ καιροὺς δημοσιεύσεις τούτων, σχετικὴν βιβλιογραφίαν, τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς καὶ σχετικὸς παραλληλισμοὺς τοῦ H. Gregoire εὑρίσκει τις παρὰ Lemerle, Phil. σ. 134-139, ὅστις μετὰ τοῦ Dvornik χρονολογεῖ τὴν ἐπιγραφήν: 837 (ἐν σ. 137).

οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφήνει περί τῆς ὑπάρξεως σλαβικῆς φυλῆς Σμολεάνων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν οὐσης τῶν Βυζαντινῶν.¹

Τὸ μέγα ζήτημα εἶναι, ποῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῶν οἱ Σμολεάνοι οὗτοι καὶ τὸ θέμα Σμολεάνων. Ὁ Dvornik τοποθετεῖ αὐτοὺς ΒΑ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οὐχὶ μακρὰν τῶν Φιλίππων,² ἀποκρούων τὴν γνώμην τοῦ Detchen, ὅτι οὗτοι εὐρίσκοντο περί τὸν κάτω ροῦν τοῦ Νέστου ποταμοῦ.³ Τὴν γνώμην τοῦ Detchen φαίνεται δεχόμενος ὁ ἡμέτερος Ζακυθινός.⁴ Ὁ Lemerle τοποθετεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν βορείως τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων καὶ μεταξὺ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Ἀγγίτου πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Νέστου πρὸς ἀνατολάς.⁵ Τέλος ὁ Κυριακίδης, ὅστις ἄλλοτε ἐτοποθετεῖ τοὺς Σμολεάνους ἄλλαχού,⁶ τοποθετεῖ σήμερον τοὺτους ὀριστικῶς «εἰς τὰ ὄρενά τῆς Ροδόπης καὶ δὴ βορείως καὶ ἐλαφρῶς πρὸς ἀνα-

¹ Κυριακ., Βυζ. Μελ. σ. 215-216.

² Dvornik, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 139. Ὁ αὐτὸς Dvornik προηγουμένως (Les Slaves, Byzance et Rome. Paris 1926, σ. 13) ἐτοποθετεῖ αὐτοὺς βορείως τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ τοῦ Νέστου, φθάνοντας μέχρι τοῦ Ἄρδα, παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ὁποίου εὐρεσθὲν σφζόμενον τοπωνύμιον Smiljan, ἐνθυμίζον τοὺς Σμολεάνους (σ. 237, σημ. 2). Ὁ J. B. Bury, A history of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accession of Basil I (A. D. 802-867). London 1912, σ. 372, σημ. 3, ὅστις ἐγνώριζε τὸ πρῶτον μόνον τμῆμα τῆς ἐν λόγω ἐπιγραφῆς ἐκ τοῦ πρώτου ἀντιγράφου τοῦ Père Braconnier (περὶ αὐτοῦ βλ. F. Collart, Philippes ville de Macédoine, depuis ses origines jusqu' à la fin de l' époque romaine. École Française d' Athènes. Tra-vaux et Mémoires. Fasc. I. Paris 1937, σ. 11 κέ. καὶ σημ. 4) τοποθετεῖ ἄνευ συζητήσεως τοὺς Σμολεάνους περὶ τὸν μέσον ροῦν τοῦ Νέστου.

³ D. Detchen, Οὐ habitaient les Smoljanes? Ἐν Sbornik πρὸς τιμὴν τοῦ Zlatarski. Sofia 1925, σ. 45-55. Γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τῆς συντόμου ἀναγγελίας τοῦ Κ. Μιάτεν, Βυζάντιον 5 (1929), σ. 532. Βλ. καὶ Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν 14 (1948), σ. 42 κέ.

⁴ Διον. Α. Ζακυθινόυ, Περί τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχικῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει. Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν ΙΖ' (1941), σ. 236.

⁵ Lemerle, Phil. σ. 163. Βλ. αὐτόθι, σ. 116 σημ. 2, σ. 136, σ. 164.

⁶ Βυζ. Μελ. σ. 58: «..ἢ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, πρᾶγμα ἀντικείμενον πρὸς τὴν ἑκτασίαν τοῦ θέματος τοῦ Στρυμόνος, ἢ κάλλιον βορείως τοῦ Πάνακος εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν, τὴν βορείως τῆς Δράμας καὶ περὶ τὸ Ζίρνοβον καὶ τὸ Νευροκόπιον, ἢ τέλος βορειοανατολικῶς τῶν Φιλίππων, εἰς τὴν ἀνατολικῶς τῆς Δράμας καὶ τοῦ Δοξάτου ὄρεινὴν περιοχὴν τοῦ Νέστου. Ὅλα ὁμῶς αὐτὰ ἀντιφάσκον πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ θέματος καὶ δι' ἔχοντος πόλεις πολλὰς ἐρμυνοτάτας..». Ἡ παλαιὰ γνώμη τοῦ Κ. Ἀμάντου, ἢ τοποθετοῦσα τοὺς Σμολεάνους ἐπὶ τῆς Ροδόπης (Μακεδονικά, σ. 64 σημ. 5), εἶχε γενικὸν χαρακτῆρα, ἀποδεικνύεται ὁμῶς, ἔστω καὶ ὡς τοιαύτη, σήμερον ὀρθή. Ἐπὶ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Ἀμάντου (1920) ἐπανέρχεται ὁ M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland. Abh. d. Preuss. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Klasse Nr. 12 (1941). Berlin 1941, σ. 177, τοποθετῶν καὶ αὐτὸς τοὺς Σμολεάνους ἐπὶ τῆς Ροδόπης καὶ παραπέμπων περὶ αὐτῶν εἰς τὸν τόμ. II, σ. 428 τοῦ ἀπροσίτου εἰς ἡμᾶς ἔργου τοῦ Lubor Niederle, Slovanskí starozitnosti, oddíl I-Svazek IV. Puvod a počátky Slovanu Východních. Prag 1925.

τολάς τῆς Ξάνθης, βορειοδυτικῶς δὲ τοῦ Νέστου». Ἐπιφέρει δὲ ὁ Κυριακίδης: Ὁ Δνοϊνικ εἶχε σημειώσει ἤδη τοπωνύμιον τι Smiljan περι τὰς πηγὰς τοῦ Ἄρδα (βλ. ἐνταῦθα, σ. 84 σημ. 2). Διεπίστωσα βραδύτερον ὅτι καὶ εἰς τὸ φύλλον Ξάνθης τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιτελικοῦ χάρτου 1:100.000 τοῦ 1927 σημειώνεται ὄχι ἀπλῶς τοπωνύμιον, ἀλλὰ χωρίον Ἰσμλάν, τοῦ ὁποῦοι τὸ ὄνομα οἱ Βούλγαροι μετέφερον βραδύτερον εἰς τὸ βορειότερον κείμενον Πασμακλί, τὸ ὅποιον καὶ ἀπετέλεσεν ἐπὶ τουρκοκρατίας τὸ κέντρον τῆς ὄρεινῆς αὐτῆς περιφερείας, ἥτις κατῴκειτο ὑπὸ σλαβοφώνων Μουσουλμάνων, τῶν ὀνομαζομένων Πομάκων». ¹

Ἡ ὑπὸ τοῦ Κυριακίδου ὡς ἀνωτέρω τοποθέτησις τῶν Σμολεάνων εἰς τὰ δυτικὰ τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Ροδόπης λύει αὐτομάτως τὴν δυσκολίαν τῆς συνυπάρξεως δύο θεμάτων ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγουν παλαιότεραι τοποθετήσεις, ² θέτουσα νῦν τοὺς Σμολεάνους ἔξω τῶν ὀρίων τῶν θεμάτων Στρυμόνος καὶ Βολεροῦ καὶ ἐντὸς τοῦ πολυμεροῦς θέματος Φιλίππουπόλεως (= Ἀχριδῶς - Μόρας καὶ Βερόης), εἰς τὸ νότιον δὲ μέρος τῆς περιοχῆς τῆς Ἀχριδῶς.

Τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Σμολεάνοι εὐρέθησαν εἰς τὸν δρόμον τοῦ καυχάνου Ἰσβούλου κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Βουλγάρων τοῦ 837, συμφώνως πρὸς τὴν ἀναφερθεῖσαν ἐπιγραφὴν τῶν Φιλίππων, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Σμολεάνων ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλίππων εἶχον πείσει τὸν Lemerle ὅτι οἱ Σμολεάνοι εὐρίσκοντο πλησίον τῶν Φιλίππων καὶ ἐπομένως τὸ θέμα Σμολεάνων πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ θέματος Στρυμόνος. ³

¹ Ἐν βιβλιοκρισίᾳ τοῦ ἔργου τοῦ Lemerle, Philippes κ.τ.λ. Μακεδονικά τόμ. Β'. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Θεσσαλονίκη 1952, σ. 702.

² Ἡ τοποθέτησις τοῦ θέματος Σμολεάνων ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ θέματος Στρυμόνος εἶναι ἀναγκασμένη νὰ δεχθῇ συνυπάρξιν τῶν δύο θεμάτων ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, διότι τὰ δύο ταῦτα θέματα ἀναφέρονται ἐν ταῖς πηγαῖς συγχρόνως. Οὕτω θέμα Στρυμόνος ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ 1042 ἐν τῷ τριμερῶς Βολεροῦ - Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης καὶ εἶναι πολὺ παλαιότερον τῶν χρόνων τούτων (βλ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ η ν, αὐτόθι σ. 138, μεταξύ τῶν ἐτῶν 789 καὶ 809, κατὰ δὲ τὸν L e m e r l e, Phil σ. 127, μεταξύ τῶν ἐτῶν 809 καὶ 899). Θέμα Σμολεάνων ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ 1079 καὶ εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, παλαιότερον τῶν χρόνων τούτων. Ἀργότερον, τὸ μὲν 1083 ἀναφέρεται θέμα Σμολεάνων, τὸ δὲ 1089 θέμα Στρυμόνος, ἐν τῷ τριμερῶς πάλιν Βολεροῦ - Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης (βλ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ η ν, Βυζ. Μελ. σ. 59 ἀριθ. 11: Τυπ. Πακ., καὶ σ. 67 ἀριθ. 12: Act. Zog. 35, 96). Ἀπὸ τοῦ 1042 λοιπὸν μέχρι τοῦ 1089 ἀναφέρονται παραλλήλως τὰ δύο θέματα καὶ ἂν τὸ θέμα Σμολεάνων τοποθετηθῇ ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ θέματος Στρυμόνος, πρέπει νὰ δεχθῶμεν συνυπάρξιν τῶν δύο θεμάτων ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, ὅπερ ἄδύνατον.

³ L e m e r l e, Phil. σ. 162. Τὴν ἀνωτέρω δυσκολίαν τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο θεμάτων ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ προσπαθεῖ νὰ διαφύγῃ, αὐτόθι, ὁ L e m e r l e δεχόμενος μεταξύ τῶν ἐτῶν 1074 καὶ 1079 ἀπόσπασιν τῆς περιοχῆς τῶν Σμολεάνων ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ θέματος Στρυμόνος, γενομένην ἐν τῷ πλαισίῳ γενικωτέρων διοικητικῶν μετα-

Οἱ Σμολεάνοι ὁμως ἦσαν σλαβικὴ φυλὴ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Βυζαντινῶν καὶ κατ' αὐτῶν ἐπέρχεται ὁ καυχάνος Ἰσβούλος τοῦ βουλγάρου ἄρχοντος Περσιάνου τὸ 837 ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν Φιλίππων, νικήσας προφανῶς αὐτοὺς καὶ προχωρήσας μέχρι τῶν Φιλίππων, ἐρχόμενος δὲ ἀσφαλῶς ἀπὸ βορρᾶ. Ἡ μέχρι Φιλίππων μόνον προέλασις αὐτοῦ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς παρουσίας ἐν Χριστούπολει βυζαντινῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Καίσαρα Ἀλέξιον Μωσελέ,¹ ἄλλως σκοπὸς αὐτοῦ θὰ ἦτο ἡ Χριστούπολις καὶ ἡ ἔξοδος πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐγκαθίστων τὰ φίλια ταῦτα σλαβικὰ φύλα εἰς κλεισούρας καὶ διαβάσεις πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιδρομῶν. Κατὰ τὴν γνωστὴν δὲ μαρτυρίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου ἤδη ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ 688 Σλάβους εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς διαβάθρας τῶν κλεισούρων τοῦ Στρυμόνος.² Σμολεάνοι δὲ ἦσαν, λίαν πιθανῶς, οἱ παλαιότεροι οὗτοι Σλάβοι, οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς κλεισούρας τοῦ Στρυμόνος πρὸς φρούρησιν τῶν στενῶν καὶ ἀπόκρουσιν βουλγαρικῶν ἀκριβῶς ἐπιδρομῶν.³ Ἐπομένως οὐδὲν παράδοξον ὅτι οὗτοι εὐρέθησαν εἰς τὸν δρόμον τοῦ καυχάνου Ἰσβούλου, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Δυτικὴν Θράκην ἦσαν ἀνέκαθεν αἱ κοιλάδες τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου.

Οἱ Σμολεάνοι λοιπὸν κατ' ἀρχάς δὲν ἀπετέλουν θέμα, ἀλλὰ ἀπλὴν Κλεισούραν ὑπὸ Κλεισουράρχην, καὶ ἦσαν ἐγκατεστημένοι περὶ τὸ Μελένικον καὶ τὸ Νευροκόπι, φυλάσσοντες τὰ Στενά τῆς Κούλας καὶ τοῦ Ροῦπελ καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος. Ἦττηθέντες τὸ 837 ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων τοῦ καυχάνου Ἰσβούλου, συνεπτύχ-

βολῶν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τριμεροῦς θέματος Βολεροῦ - Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης, αἱ ὁποῖα εἶχον φορολογικοὺς σκοποὺς καὶ ἐπέφερον τὴν χαλάρωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ τριμεροῦς θέματος. Τὴν ἀπόσπασιν ταύτην ἐδέχετο ποτε καὶ ὁ Κυριακίδης, Βυζ. Μελ. σ. 167, ἐθεώρησεν ὁμως κατόπιν τὸ ζήτημα ὡς μὴ ὑφιστάμενον, αὐτόθι, σ. 216.

¹ F. Dvornik, La vie de Saint Gregoire le Décapolite et les slaves macédoniens au IXe siècle. Travaux publiés par l' Institut d' Études Slaves, V. Paris 1926, § 18-19 καὶ σ. 62-63, 36-40. (Ὁ H. Gregoire, Βυζάντιον 9 (1934), σ. 785, καὶ ὁ Κυριακίδης, Βυζ. Μελ. σ. 270, ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν τὴν ἴδρυσιν τῆς Καισαροπόλεως). Αὐτόθι, σ. 31-2: τὸ χωρίον τοῦ Ἰγνατίου Διακόνου. Περί τῶν γεγονότων βλ. Lemerle, Phil. σ. 133.

² Πορφυρογέν., De thematibus II, Bonn. σ. 50: «Τὸ δὲ θέμα τοῦ Στρυμόνος τῇ Μακεδονίᾳ συντέτακται καὶ οὐδαμοῦ τούτου λόγος ἐστὶ περὶ θέματος, ἀλλ' εἰς κλεισούρας τάξιν λελόγισται καὶ Σκῦθα αὐτὸ ἀντὶ Μακεδόνων διανέμονται Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ρινωτμήτου ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Στρυμόνος καὶ ταῖς διαβάθραις τῶν κλεισούρων τούτους ἐγκαταστήσαντος...». Ἀνάλυσιν τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πορφυρογεννήτου βλ. παρὰ Lemerle, Phil. σ. 124-125. Περί τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' κατὰ τῶν Σλάβων τοῦ Στρυμόνος βλ. O. Tafrafi, Thessalonique au XIVe siècle. Paris 1913, σ. 5 καὶ σημ. 5, ἐνθα καὶ αἱ πηγαί.

³ Κυριακ., Βυζ. Μελ. σ. 216.

θησαν ἀναμφιβόλως πρὸς τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τοῦ Καίσαρος Μωσελέ, τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὴν Χριστούπολιν. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Χριστουπόλεως παρέμεινον οὗτοι, ὡς φαίνεται, ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη. Τοῦτο, διότι ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων ἰδρῦθη κατὰ τὸν Dvornik ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Φωτίου, ὅταν οὗτος κατὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Βουλγάρων τὸ 864 ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν ἐπίτευξιν τούτου, ἢ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 879 καὶ 882, ὅταν ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας πρὸς ἐκχριστιανισμόν ὀλοκλήρου τοῦ κράτους.¹ Διὰ τὴν ὑπάγεται δὲ ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Φιλίππων, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦλάχιστον τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐπισκοπῆς οἱ Σμολεᾶνοι εὑρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Χριστουπόλεως καὶ τῶν Φιλίππων καὶ κατόπιν μετεκινήθησαν πέραν τοῦ Νέστου πρὸς τὴν Ροδόπην, σχηματισθέντος θεμάτος Σμολένων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β΄ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα,² χωρὶς ὁ ὅρος θέμα νὰ ἔχη τὴν ἔννοιαν τῆς εὐρείας ἑδαφικῆς ἐκτάσεως τῶν παλαιότερων θεμάτων.³ Οὕτως ἐξηγεῖται ἴσως διατι ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάγεται εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλίππων, ἐνῶ οἱ Σμολεῖνοι καὶ τὸ θέμα Σμολένων εὑρίσκονται ἀργότερον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λίαν πιθανῶς τοῦ Βασιλείου τοῦ Β΄, πέραν τοῦ Νέστου ἐπὶ τῆς Ροδόπης, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκομεν σήμερον ἀκόμη τὸ τοπωνύμιον Ἴσμιλάν.

¹ Ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων ἐξηφανίσθη μετὰ τοῦ θεμάτος Σμολένων λίαν πιθανῶς ὀλίγον πρὸ τοῦ 1204 καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, θέμα Σμολένων δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ΄ διὰ τοὺς Βενετοὺς τὸ 1198.⁴

¹ Dvornik, Les Slaves, Byzance etc. σ. 238 καὶ σ. 239.

² Κυριακ., Βυζ. Μελ. σ. 168: «Ὡς πρὸς τὴν ἀπόσπασιν τοῦ θεμάτος Σμολένων ἀπὸ τοῦ θεμάτος Στρυμόνος οὐδὲν εἶναι γνωστόν, δὲν εἶναι ὁμοῦ ἀπίθανον νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Βουλγαροκτόνου». Ὑπὲρ τούτου συνηγορεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ περὶ τὸ Μελένικον καὶ τὰ στενά τοῦ Ροῦπελ παλαιὰ περιοχὴ τῶν Σμολένων μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν Βουλγαροκτόνον καὶ τὴν ἔγκαθίδρυσιν ἐν αὐτῇ φρουρᾶς ἐμφανίζεται ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ΄ τὸ 1198 ὡς νέον θέμα Ζαγοριῶν. Βλ. T a f e l - T h o m a s, Urk., σ. 262. Μετὰ τὸν τερματισμόν τῶν βουλγαρικῶν πολέμων τοῦ Βουλγαροκτόνου (1118) αἱ περιοχαὶ Βολερού, Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονικῆς ὑπέστησαν διοικητικὴν ἀναδιοργάνωσιν, διαρκέσασαν πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου. Βλ. L e m e r l e, Phil. σ. 157, ὅστις θέτει τὴν ἰδρυσιν τοῦ θεμάτος Ζαγοριῶν εἰς τοὺς μετὰ τοὺς βουλγαρικοὺς πολέμους τοῦ Βασιλείου τοῦ Β΄ χρόνους. Αὐτόθι, σ. 168. Πρβ. καὶ σ. 156 σημ. 6. Βλ. καὶ Κυριακ., Βυζ. Μελ. σ. 96 καὶ σ. 152 κέ.

³ Ὁ Κυριακίδης, Βυζ. Μελ. σ. 216, δέχεται μὴ κυριολεκτικὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου θέμα ἀπὸ τοῦ 1083 εἰς τὸ Τυπικὸν τοῦ Πακουριανοῦ.

⁴ Βλ. ἀνωτέρω σ. 83 καὶ σημ. 3. Εἰς τοῦτο δὲν ἐμποδίζει ἡ μνεῖα παρὰ Χωνιάτη θεμάτος Σμολένων, ἀφοῦ οὗτος ἀφηγεῖται γεγονότα πλησιόχρονα τοῦ 1118. Οὕτω: Ἀποστασίαν Ἰβάρκο τὸ 1119 (Νικήτ. Χωνιάτ. Bonn. σ. 680), ἀποστασίαν Σπυριδωνάκη τὸ 1201 (αὐτόθι, Bonn. σ. 708). Εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς διανομῆς εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ ἀναφέρεται

Ἡ ἐπισκοπὴ λοιπὸν Morenos εἶναι νέα ἐπισκοπὴ, σχηματισθεῖσα μετὰ τὸ 1204 ἐπὶ Φραγκοκρατίας καὶ οὐδεμίαν οὔτε γλωσσικὴν οὔτε τοπικὴν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Σμολένων, τὴν ἐμφανιζομένην εἰς τοὺς παλαιότερους τοῦ 1204 καταλόγους ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Φιλίππων.

5. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Δυνάμεθα νῦν νὰ ἀνασκοπήσωμεν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, ὡς ἑξῆς:

Οἱ Σμολεᾶνοι Σλάβοι, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὄντες τῶν Βυζαντινῶν, ἐφύλασσον ἀπὸ τοῦ 688 τὰ στενὰ τοῦ Στρυμόνος. Ἠττηθέντες τὸ 837 ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων συνεπτύχθησαν πρὸς τὰ ἐν Χριστουπόλει εὐρισκόμενα βυζαντινὰ στρατεύματα. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Χριστουπόλεως καὶ τῶν Φιλίππων παρέμεινον οὗτοι ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη, μέχρις ὅτου, ἐκχριστιανισθέντες ἐπὶ Φωτίου ἢ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Α΄, ἐσχημάτισαν ἐπισκοπὴν Σμολένων, ὑπαχθεῖσαν εἰς τὴν πλησιεστέραν μητρόπολιν τῶν Φιλίππων. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β΄ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετεκινήθησαν οὗτοι πρὸς τὰ δυτικὰ ἄκρα τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Ροδόπης, πέραν τοῦ Νέστου καὶ εἰς τὰ νότια τῆς περιοχῆς τῆς Ἀχριδῶς τοῦ πολυμεροῦς θέματος Ἀχριδῶς - Μόρας - Βερόρης (Φιλίππουπόλεως), σχηματισθέντος θέματος Σμολένων μικρᾶς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως. Ἡ ἐπισκοπὴ ὁμως Σμολένων ἐξηκολούθησε κατὰ τὰ εἰωθότα νὰ ὑπάγεται εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Φιλίππων καὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος. Ὅλιγον πρὸ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως τοῦ 1204 τὸ θέμα καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Σμολένων, ἄγνωστον διατὶ, ἐξαφανίζονται καὶ δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ΄ τοῦ 1198. Μετὰ τὸ 1204 καὶ ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἡ μητρόπολις Φιλίππων ἀποκτᾷ νέαν ἐπισκοπὴν Morenos, κειμένην εἰς τὰ ΒΑ πρόθυρα τῆς Χριστουπόλεως καὶ λαβοῦσαν τρόπον τινὰ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως ταύτης τὴν θέσιν μόνον τῆς παλαιότερας ἐπισκοπῆς Σμολένων, χωρὶς οὔτε βεβαίως γλωσσικὴν οὔτε πλέον τοπικὴν σχέσιν νὰ ἔχη πρὸς ταύτην.

Τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης Morenos διτηρήθη μέχρι νεωτέρων χρόνων ὡς ὄνομα χωρίου Μορέν, κειμένου ἔξωθι καὶ ὀλίγον ΒΑ τῆς σημερινῆς Καβάλας. Ἡ ἐπικράτεια τοῦ Στεφάνου Δουσάν ἐφθανε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀλιγοχρονίου ζωῆς τοῦ μεγάλου κράτους αὐτοῦ μέχρι τοῦ

θέμα Σμολένων, ἀφοῦ τὸ ἔγγραφον τοῦτο παραλείπει ὄλην τὴν εἰς τὸν Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικὸν παραχωρηθεῖσαν περιοχὴν καὶ οὐδὲν λέγει περὶ τῆς μεταξὺ Ἀξιοῦ καὶ Ἐβρου χώρας, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν περιοχῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Βλ. Ζακυθηνόυ, Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως κ.τ.λ. Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. ΚΑ' (1951), σ. 180 καὶ σημ. 3.

κάστρου Morenos, ἔδραν τῆς ἄλλοτε ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς, συμπεριλαμβανομένου, τουτέστιν μέχρι τῶν βορειοανατολικῶν προαστείων τῆς Χριστουπόλεως, μὴ συμπεριλαμβανομένης. Τοῦτο δὲ σημειοῦται ὑπὸ τῆς «ἐνθυμίσεως» τοῦ ἔτους 1347 εἰς τὸ σλαβικὸν Εὐαγγέλιον τῆς μονῆς Χελανδαρίου.

Τὸ ὄνομα λοιπὸν Μόρουνατς ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἄλλο σλαβικὸν ὄνομα τῆς Καβάλας, ἀλλ' εἶναι τὸ ὄνομα ἑδρας ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ οὐδὲ κἂν σλαβικόν, ἀλλὰ λατινικόν.

Ἡ σλαβικὴ λοιπὸν ἐπιθυμία, ὅπως παρεντίθεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῆς Καβάλας, Νεάπολις - Χριστούπολις - Καβάλα, καὶ τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα αὐτῆς Μόρουνατς, θά παραμείνῃ μία μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων σλαβικῶν ἐπιθυμιῶν.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΑΣ

Ἐπειδὴ τὸ σλαβικὸν ὄνομα Μόρουνατς εἶναι ἄλλο σλαβικὸν ὄνομα τῆς Καβάλας, ἀλλ' εἶναι τὸ ὄνομα ἑδρας ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ οὐδὲ κἂν σλαβικόν, ἀλλὰ λατινικόν. Ἡ σλαβικὴ λοιπὸν ἐπιθυμία, ὅπως παρεντίθεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῆς Καβάλας, Νεάπολις - Χριστούπολις - Καβάλα, καὶ τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα αὐτῆς Μόρουνατς, θά παραμείνῃ μία μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων σλαβικῶν ἐπιθυμιῶν.

Ἐπειδὴ τὸ σλαβικὸν ὄνομα Μόρουνατς εἶναι ἄλλο σλαβικὸν ὄνομα τῆς Καβάλας, ἀλλ' εἶναι τὸ ὄνομα ἑδρας ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ οὐδὲ κἂν σλαβικόν, ἀλλὰ λατινικόν. Ἡ σλαβικὴ λοιπὸν ἐπιθυμία, ὅπως παρεντίθεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῆς Καβάλας, Νεάπολις - Χριστούπολις - Καβάλα, καὶ τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα αὐτῆς Μόρουνατς, θά παραμείνῃ μία μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων σλαβικῶν ἐπιθυμιῶν.

Ἐπειδὴ τὸ σλαβικὸν ὄνομα Μόρουνατς εἶναι ἄλλο σλαβικὸν ὄνομα τῆς Καβάλας, ἀλλ' εἶναι τὸ ὄνομα ἑδρας ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Φιλίππων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ οὐδὲ κἂν σλαβικόν, ἀλλὰ λατινικόν. Ἡ σλαβικὴ λοιπὸν ἐπιθυμία, ὅπως παρεντίθεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῆς Καβάλας, Νεάπολις - Χριστούπολις - Καβάλα, καὶ τὸ σλαβικὸν δῆθεν ὄνομα αὐτῆς Μόρουνατς, θά παραμείνῃ μία μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων σλαβικῶν ἐπιθυμιῶν.